

УДК 371.13: 378.147

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В МОВНУ ПІДГОТОВКУ ВЧИТЕЛІВ -СЛОВЕСНИКІВ

Любов Пашко

*Слов'янський державний педагогічний університет,
кафедра теорії і практики початкової освіти,
вул. Генерала Батюка, 19, 84116, Слов'янськ, Донецької області, Україна,
тел.: (+3806262) 3 97 50, e-mail: v_bader@i.ua*

У статті розглянуто проблему впровадження технології проектування, зокрема використання проекту, який сприяє мовній підготовці майбутнього вчителя початкових класів. Запропоновано план пошуково-дослідницької роботи щодо виявлення авторських неологізмів О. П. Довженка, характеристики нових слів за словотворчими нормами української літературної мови та структурою, що сприятиме розкриттю закономірностей авторського словотворення.

Ключові слова: технології проектування, інноваційні підходи, метод проектів, авторські неологізми, потенціальні слова, okazionalni slova, авторські новоутворення, продуктивні і непродуктивні способи словотворення.

Постановка проблеми. Модернізація освітньої галузі в Україні відбувається в контексті її входження в європейський освітній простір. Педагогічні технології, які сьогодні впроваджуються в систему підготовки вчителів початкових класів, вчать студентів новому підходу в організації навчального процесу. Державним стандартом підготовки вчителів початкової школи, який розроблено вченими Київського НПУ імені М. П. Драгоманова, навчальними планами освітньо-кваліфікаційного рівня „Спеціаліст” та „Бакалавр” на факультеті підготовки вчителів початкових класів передбачена дисципліна „Інноваційні підходи до вивчення галузі „Технології”. Серед основних технологій, які застосовуються в мовній підготовці студентів ВНЗ, – метод проектування.

Створення проектів передбачено в початковій школі, тому вчителі початкових класів повинні набути певних знань методологічного підходу, вміння правильно організувати самостійну роботу, яка носить творчий характер. На заняттях з курсу „Інноваційні підходи до вивчення галузі „Технології” магістранти та спеціалісти з'ясовують основні завдання вчителя: відбір найцікавіших проектів, що мають практичне значення; оволодівають пошуковими, дослідницькими методами та прийомами, навичками в організації індивідуальної, групової роботи, в здобутті певного рівня інформаційних знань.

Майбутні вчителі повинні пам'ятати, що метод проектів дає можливість повторити та закріпити знання, розвиває мислення, мовлення учнів, їх пізнавальний інтерес, вчить спілкуватися, працювати колективно, а також допомагає виявити рівень знань школярів.

Теоретичні знання щодо застосування технології проектування залишаться тільки теорією, якщо майбутні вчителі не апробують їх на практиці. Як свідчить наш досвід роботи, впровадження технологічного проектування в мовну підготовку студентів дає свої позитивні результати: готує до розуміння значимості теоретичного матеріалу з української мови, сприяє систематизації його, виділенню головного. Беручи участь у проекті, студенти не тільки здобувають і застосовують знання, а й розвивають комунікативні вміння і навички, творчі здібності, здатність до самооцінки.

Одним із проєктів, який сприяє мовній підготовці майбутнього вчителя початкових класів, є дослідження авторських неологізмів О. П. Довженка.

Відомо, що будь-яка діяльність передбачає виникнення мотиву, тобто фактичне формування проблеми, постановку мети, планування, реалізацію процесу, одержання результату, його аналіз, практичне застосування.

Тож, процес пошуково-дослідницької роботи студентів щодо виявлення авторських неологізмів О. П. Довженка буде здійснюватися за планом:

1. Підготовчий етап.

На цьому етапі обирається тема, вивчається історія питання про авторські неологізми, здійснюється аналіз поставленої проблеми, з'ясування її актуальності.

Розгляд та дослідження мови художніх творів О. П. Довженка допомагає визначити умови виникнення та функціонування нових слів, встановити причини їх появи. Характеристика способів утворення авторських неологізмів письменника, виявлення їх відношення до словотворчих норм української літературної мови дає можливість розкрити закономірності авторського словотворення.

Далі здійснюється поділ студентів на групи за проблемою дослідження:

- дослідження іменників;
- дослідження прикметників;
- дослідження дієслів.

2. Пошуково-дослідницький етап.

На цьому етапі визначаються об'єкт, предмет і завдання дослідження.

1. *Об'єкт дослідження* – авторські мовленнєві одиниці О. П. Довженка. Знайти авторські неологізми, скласти картотеку. Авторським вважалось слово, якщо воно не зафіксоване Словником української мови (134 тис. слів).

2. *Предмет дослідження* – структурна характеристика авторських неологізмів О. П. Довженка.

3. *Завдання дослідження:*

- а) виявити й описати авторські новоутворення О. П. Довженка: іменники, прикметники, дієслова;
- б) зробити словотворчий аналіз авторських неологізмів О. П. Довженка, встановити їх продуктивні типи;
- в) укласти Словник авторських неологізмів О. П. Довженка.

Результати експериментування (іменники, прикметники, дієслова) фіксуються в таблицях. На занятті кожна група інформує про зібрані й проаналізовані авторські неологізми, обґрунтовує свою точку зору.

3. Презентація результатів дослідження.

Щоб результати були справжнім дослідженням, яке можна назвати науковим, студенти мають усвідомити корисну мету своєї діяльності, тобто збір та аналіз авторських неологізмів, укладання Словника.

На захист виносяться положення:

1. Структурна характеристика авторських неологізмів О. П. Довженка дає можливість повніше розкрити способи словотворення, виявити найбільш актуальні моделі авторських новоутворень.

2. Створення Словника авторських неологізмів О. П. Довженка сприяє подальшому вивченню індивідуального стилю письменника, глибшому знайомству з художніми особливостями його творів.

Усього досліджено 30 творів письменника: кіноповістей – 8, оповідань – 20, драм – 2. У процесі дослідження використовувалися методи: описовий, за допомогою якого

описувався й систематизувався матеріал; контекстуальний – базується на вчитуванні в текст; метод кількісної оцінки фактів.

Подасмо фрагмент дослідницької роботи студентів, які вивчали дієслово.

А. Префіксальні авторські неологізми-дієслова

Залежно від словотворчої основи в сучасній українській літературній мові розрізняють два типи творення дієслів: відіменний, тобто творення їх від основ іменників, прикметників і числівників, та віддієслівний. Від інших частин мови (займенників, вигуків) дієслова утворюються дуже рідко. Суфіксація – є одним із активних засобів словотворення дієслів від іменників та прикметників. Від дієслівних основ дієслова з новим значенням або з новими відтінками у значенні творяться засобами суфіксації і префіксації, причому префіксація в цьому типі дієслів переважає.

1. Авторські неологізми - дієслова з префіксом ЗА-

У сучасній українській літературній мові префікс „ЗА- вказує на: а) початок дії: *заговорити, заспівати, захопати*; б) завершеність дії: *збити, завести, зайти*; в) надмірність дії: *засидітись, зачитатись, забалакатись*” [15, с. 359].

До **потенціальних** слів відносимо авторський неологізм *загерготіти*, твірною основою якого є літературне дієслово *герготіти* (синонімічне *гелкотіти*). Подана мовленнєва одиниця вказує на початок дії, має прозору семантику: „Заметушилися німці, *загерготіли* чортзна-що по-німецькому”.

Поповнюють групу **потенціальних** слів авторські неологізми *затирликати* (*тирликати* із значенням „невміло грати на гармонії”), *заскужикати* (*скужикати* із значенням „пронизливо кричати, верещати”), утворені за існуючими в літературній мові моделями і вказують на початок дії. Семантика цих мовленнєвих одиниць розкривається в контексті: „*Затирликала* солдатська окопна гармошка” [8, с. 37]. „Тоді в газетах ще нічого не писали про мої аморальні вчинки, хоч я добре пам’ятаю, що світ, якому я належав тоді, дуже гостро реагував на мій одчайдушний крик на сководорі: залопотівши крильцями, над хатою звилися голуби, закудкудакали кури, *заскужикали* поросята” [8, с. 23].

1. Авторські неологізми-дієслова з префіксом РОЗ-

У сучасній українській літературній мові „РОЗ-(РОЗІ-) - поширений префікс, який вживається для творення дієслів, що означають: а) рух різних предметів у різні сторони: *роз’їхатись, розгребти, рознести, розвести*; б) інтенсивність дії, що виникла в результаті поступового наростання: *розгулятись, розкричатись, розговоритись*; в) результативність дії: *розміститись, розвеселити, розсмішити*; г) рух одного предмета у різні сторони: *розгойдатись, розмахувати*; д) кінець дії: *розв’язати, розгородити* (протилежно до значення префіксів з-, за-, по-; порівн.: *зв’язати, зав’язати, пов’язати*) [15, с. 361].

До поданого словотворчого типу відносимо авторський неологізм *розшестеритись*, твірною основою якого є слово *шестеритись*, а префікс РОЗ- вказує на інтенсивність дії. Новизна даної мовленнєвої одиниці полягає в поєднанні префікса РОЗ- з новоутворенням *шестеритись*, якого не знаходимо в Словнику української мови [18]. Семантика новоутворення частково затемнена і без контексту не зрозуміла. Дану мовленнєву одиницю відносимо до **оказіонально-потенціальних**. „Йому хотілося начебто роздвоїтись, *розшестеритись*, розмножитись в своїх винищувачах, щоб помножити безмежно увесь гнів до ворога, всю пристрасть і ненависть і нищити його, проклятого, до краю” [8, с. 69].

2. Авторські неологізми-дієслова з префіксом О-

У сучасній українській літературній мові префікс „О- вказує на: а) повноту, всебічність дії: *обговорити, окреслити, описати, обійти*; б) надмірність дії: *об’їстися, обпоїти*.

Деякі дієслова вживаються лише з префіксом **О-**: *оберігати, оголосити*. У дієсловах з іменниковими і прикметниковими основами **О-** означає стан: *осиротити, осідлати, ожити, одужати*” [15, с. 359].

До **оказіонально-потенціальних** слів відносимо авторський неологізм *оглуляти*, твірним словом якого виступає слово з okazіональними ознаками **глупляти**, яке походить від російського *глупый* і має значення „обдурити”. Префікс **О-** вказує на повноту дії, у даному випадку на повне обдурення. Мовленнєва одиниця *оглуляти* служить синонімом до літературного *обдурювати*. Семантика цього неологізму частково затемнена, контекст допомагає ґрунтовніше зрозуміти його лексичне значення. Завдяки okazіональному слову, посилюється вражаючий вплив мовлення, передається його неповторність: „Як громив Хауорд фашистський американський суд і підлих журналістів, що *оглуляли* американський народ” [8, с. 386].

4. Авторські неологізми-дієслова з префіксом **ПРО-**

У сучасній українській літературній мові префікс „ПРО-” використовується для творення дієслів, що означають: а) рух через щось: *пробити, просвердити*; б) протяжність дії: *проробити, промовляти, проспати* (певний час); в) стан чи дію, що пройшла повз щось: *проспати* (лекцію), *проїхати* (місце, на якому треба було зупинитись)” [15, с. 361].

Поповнює групу **потенціальних** слів авторський неологізм *проїзростати*, утворений від дієслова *зростати* (не фіксується Словником української мови” [18]) за допомогою префікса **ПРО-**, який вказує на протяжність дії. Відповідність словотворчим типам української мови та прозорість семантики дають можливість говорити про потенціальність новоутворення. „Нічого в світі так я не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб *проїзростало*” [5, с. 13].

5. Авторські неологізми-дієслова з префіксом **ПО-**

У сучасній українській літературній мові префікс **ПО-** „використовується, головним чином, для творення дієслів доконаного виду від дієслів недоконаного виду, разом з цим надає дієсловам різноманітних значень і відтінків. З них найголовніші такі: а) при перехідних дієсловах вказує на дію, що змінює зовнішній або внутрішній стан: *побілити* (зробить білим), *позеленити*; б) у дієсловах неперехідних на дію, що змінює стан предметів (стати яким): *почорніти, посивіти, попливти, понести*; в) завершеність дії: *повечеряти, пообідати*; г) у дієсловах недоконаного виду – на нерегулярну повторюваність дії з відтінком послаблення її (при основах з суфіксом **-УВА-**: *пописувати, почитувати*)” [15, с. 360].

До поданого словотворчого типу відносимо авторський неологізм *повип’ячувати* (*вип’ячувати* із значенням „робити помітним, виділити серед інших”), *повергати* (*вергати* – із значенням „з силою кидати, загрожувати, гнівно розмовляти”). Префікс **ПО-** вживається в значенні „зміни стану предмета” (у даному випадку йдеться мова про *зморшки*, для яких дія вип’ячування не характерна). Щодо словотворення, то мовленнєва одиниця не порушує норм словотворчої моделі, має прозору семантику.

3. Авторські неологізми-дієслова з префіксом **ВОЗ-**

Сучасній українській літературній мові префікс **ВОЗ-** не властивий. До **потенційних** відносимо такі авторські неологізми: *возгавкнути* (*гавкнути*), *возсідати* (*сідати*), *возвістити* (*вістити*), *возрадуватись* (*радуватись*), *возноситись* (*носитись*). Відхиленням від правил словотворення є вживання префікса **ВОЗ-** (українській мові він не характерний) у сполученні з твірними літературними словами. Саме ця особливість і надає авторським неологізмам незвичності. Семантика мовленнєвих одиниць розкривається в контексті: „Ой як не побачить наш вірний собака, що Піратом звався, як дукає Мина коваля Захарка, як торохтять відра, кудкудачать кури, батько труну робить, із стріх вода капле, та

як не **возгавкне!**" [5, с. 35]. „Вона **возсідала** коло нашого куреня на високій сокорині і звідти бачила всіх нас і все, що ми пили, їли, яку рибу ловили, чи де зарізали деркачика косою чи перепілочку, бачила усіх пташок у нашій лісі, все чула і, найголовніше, віщувала погоду" [5, с. 50]. „Під самий уже ранок, коли од морозу скаменіло його серце і грізний гук **возвістив** зорю, Василь примовк, немов заснув од великої втоми" [5, с. 138]. „Ой як же не зарегоче наше потомлене село, як **возрадуються** стріхи!" [5, с. 42]. „Погляньте, ось вона висить перед нами, **возноситься** над рідною мерзлою землею" [5, с. 657].

Висновки. Авторські неологізми О. П. Довженка нараховують **13 дієслів (потенційних – 11, оказіонально-потенціальних - 2)**. Мовленнєвим одиницям характерний префіксальний спосіб словотворення. До найбільш продуктивних префіксів можна віднести префікс ВОЗ-(5 слів), а до малопродуктивних – РОЗ-(1 слово), О-(1 слово).

У підготовці вчителів початкових класів технологічне проектування займає суттєве місце, зокрема в дослідженні мови творів М. Стельмаха, О. Вишні, О. Гончара, О. Довженка. Пошуково-дослідницька робота щодо виявлення авторських неологізмів дає можливість здійснити мовну підготовку студентів, залучити їх до виконання курсових, дипломних та магістерських робіт.

1. *Башиньська Т.* Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учнів. Поч. школа. № 6. 2003.
2. *Белова Б. А.* Оказиональное слово в синонимических отношениях (на материале советской поэзии) // Русское слово в языке и речи. Кемерово, 1977. Вып. 2. С. 3-12.
3. *Богданов Н. А.* Речевые словообразования и принципы их классификации (Формирование стилистических навыков в процессе работы над грамматической темой). Алма-Ата, 1977. С. 12-17.
4. *Гусь І. М., Калмиков І. В.* Метод проектів // Управління школою. 2005. №5. С.8-15.
5. *Довженко О. П.* Вибрані твори. Одеса: Маяк, 1976. 147с.
6. *Довженко О. П.* Твори в 5-ти томах. Т.2. Кіноповісті; Кіносценарії. К.: Дніпро, 1984. 710 с.
7. *Довженко О. П.* Твори в 5-ти томах. Т.3. Кіноповісті; Драматичні твори; Оповідання. К.: Дніпро, 1984. 305 с.
8. *Довженко О. П.* Кіноповісті; оповідання / Передм. Б. С. Буряк.- К.: Наукова думка, 1986. 428 с.
9. *Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М.* Курс сучасної української літературної мови. К.: Вища школа, 1972. 402 с.
10. *Зуєва Р. С.* Оказиональные существительные в поэзии А. Вознесенского // Вопросы русской филологии: Сб. статей. Алма-Ата, 1978. 536 с.
11. *Лопатин В. В.* Рождение слова: Неологизмы и окказиональные образования. М., Наука, 1973. 425 с.
12. *Новоселова А. Г.* Слова окказиональные и слова потенциальные (На материале советской публицистики) // Русское языкознание. К., 1984. С.132-152.
13. Програма загальноосвітньої середньої школи. К., 2006.
14. *Ремех Т.* Метод проектів у громадянській освіті // Директор школи. Україна. 2004. №8-Ю. С.163-184.
15. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За заг. редакц. АН УРСР І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1969. 584 с.
16. *Хантура Э. И.* Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании // Развитие словообразования современного русского языка / Под ред. Е. А. Земской, Д. Н. Шмелева. М., Наука, 1966. 263 с.

17. Шеляховская Л. А., Богданов Н. А. Словообразовательный аспект изучения некоторых групп окказионализмов / Новые слова и словари новых слов. Л., Наука, 1983. С. 82-92.

18. Словник української мови. В 11 томах (Академія наук УРСР. Інститут мовознавства імені О. О. Потебні). К.: Наукова думка, 1970-1980.

INTRODUCTION OF TECHNOLOGICAL APPROACH IS IN LINGUISTIC PREPARATION OF TEACHERS OF INITIAL CLASSES

Lubov PASHKO

*Slovjansks' State Pedagogical University,
Department of theory practices of primary education,
вул. Генерала Батюка, 19, 84116, Slovjansk, Donetsk area, Ukraine,
tel.: (+3806262) 3 97 50, e-mail: v_bader@i.ua*

The article deals with questions of projection technology e.i. the project with proves the language preparation of the future teacher for studying in higher educational establishment. The article gives the pean of research work in order to find out the author's neologism of Dovgenko, and structure characteristics of the new words and their relation to the words building of the Ukrainian literature language, gives the possibilities to open regularity the author's wordbuilding.

Key words: Technological of projects, innovation approach, the method of the project author's neologisms, potential words, occasional words, author's newly built words, productive ways of word-building, non-productive ways of word-building.

ВНЕДРЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ЯЗЫКОВУЮ ПОДГОТОВКУ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Любовь ПАШКО

*Славянский государственный педагогический университет,
кафедра теории и практики начального образования,
ул. Генерала Батюка, 19, 84116, Славянск, Донецкой области, Украина,
тел.: (+3806262) 3 97 50, e-mail: v_bader@i.ua*

В статье рассматривается проблема внедрения технологии проектирования, в частности, использование проекта, который способствует языковой подготовке будущего учителя начальных классов. Предлагается план поисково-исследовательской работы относительно выявления авторских неологизмов О.П.Довженко, структурная характеристика новых слов, их отношения к словообразовательным нормам украинского литературного языка, который способствует раскрытию закономерностей авторского словообразования.

Ключевые слова: технологии проектирования, инновационные подходы метод проектов авторские неологизмы, потенциальные слова, окказиональные слова, авторские новообразования, производительные способы словообразования, непродуктивные способы словообразования.

Стаття надійшла до редколегії 2. 12. 2009
Прийнята до друку 20. 01. 2010